

БІОЕТИКА ТА ХРИСТИЯНСЬКІ ЗАСАДИ ПРАВ ЛЮДИНИ

Зінько о. Василь, Огірко О. В.¹, Андрушко В. Т.²

Львівський Святоонофрійський монастир¹;

Львівська національна академія ветеринарної медицини ім. С. З. Гжицького²

Біоетика — наука про пошану людського життя від зачаття аж до природної смерті, розглядає людину як особистість, що наділена своїми правами та обов'язками. Біоетика, як духовно-моральний напрям розвитку біології, сама собою спрямована до Бога. Ми відповідальні за своє життя, і як батьки відповідаємо за тих, котрих Він нам подарував. Тому кожне життя вже з лона матері є священним і недоторканим. Господь Бог справедливо карає позбавлення ще ненародженого життя. Ось чому, коли б люди пам'ятали про Бога і визнавали Його святі закони і права на людське життя, то не надживали б своєю вільною волею чинити зло і не зневажали б закони біоетики.

Хто визнає й живе засадами біоетики, той є досконалою особистістю, якій Бог дає можливість вільно співпрацювати у виконанні Його задумів, служити Йому і любити Його.

Біоетика сприяє зміцненню сім'ї, бо шлюб є важливий, коли подружжя не уникає обов'язку продовжувати рід, бо найкраща риса любові до ближнього — це жити і подарувати життя іншим. Великими гріхами є штучні переривання вагітності, які призводять до катастрофічного зменшення кількості населення України, а також формування гомосексуальних шлюбів і, більше того, сімей.

Кожне людина має права, які повинні бути захищеними. Жінка має право на захист свого власного тіла, а утробний плід не є частиною її тіла, а окремим еством. Її дитина має право на захист і продовження свого життя. Ніхто, крім Творця життя не дає права позбавляти безпомічне людське ество найгрунтовніших прав. Аборти, вбивства, самогубства, евтаназії є злочинами проти людства. Жодна людина не має права вирішувати про життя іншої людини. Ніхто не має права встановлювати вартість людської особи, тим більше вирішувати, хто має право на життя.

Християнські засади прав людини особливий наголос ставлять на пошану гідності людини, що створена на образ і подобу Божу, здатна пізнавати, любити Свого Творця і служити Йому через пізнання інших людей, любов до них і служіння їм. Підставою гідності людини, що носить незатертий образ Божий є відкритість до спілкування з Богом і зі своїми ближніми та готовність до самотрансценденції. Етимологія слова гідність — «Год — ность», — носити у собі Бога. Гідність людини висуває перед іншими вимогу, щоб її визнавали і поважали. Вона є джерелом усіх моральних принципів. Гідність людини — це трансцендентна характеристика людей. Гідність є нормою, за якою оцінюється відповідність усіх форм поведінки людини. Гідність людини

полягає в тому, що вона, як творіння, є здібна пізнавати, любити свого Творця, поставлена володарем над усіма земними творіннями, щоб ними керувати і користуватися благами, прославляти Творця. Людина має прославляти Бога у своєму тілі — це вимога гідності [3, с. 45].

«...Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в душі братерства...» (Загальна Декларація прав людини).

Гідність людини породжує в людській спільноті вимогу, щоб зберігалися наступні права людини:

1. Фізичні права (інструментальні: право на забезпечення при хворобі, непрацездатності, старості та безробітті; соціальні: право на їжу, одяг, житло, відпочинок, охорону здоров'я; особисті: право на життя й фізичну недоторканність).

2. Політичні права (право на юридичний захист участі людини у політичному житті; право на участь у політичному житті; право на самовизначення).

3. Право на пересування (право на внутрішню і зовнішню міграцію; право на громадянство і місце проживання; право на свободу пересування).

4. Право на об'єднання (право на утворення товариства та організації; право на збори й об'єднання; право на соціальні взаємозв'язки).

5. Економічні права (право на працю; право на відповідні умови праці та справедливу платню; право організовувати спілки і право на власність).

6. Сімейні й сексуальні права (право вибирати сімейний стан; право створити сім'ю чи бути неодруженим, право мати дітей; право на економічні, соціальні, культурні й моральні умови, що необхідні для людського життя).

7. Релігійні права (право на релігійну свободу; право на приватне й публічне сповідання своїх релігійних переконань; право мати релігійні переконання).

8. Комунікативні права (право на спілкування; право бути поінформованим правдиво; право на свободу самовираження, освіти й культурного життя) [2, с. 205].

На людські права і свободи наголошував ще Папа Лев XIII (1878—1903) в енциклопедії «*Regum Novarum*» («Нові речі»), що опублікована у 1891 році. Згідно вчення Церкви кожна людина створена на образ і подобу Божу з притаманною їй «гідністю, розумом і вільною волею... і має права, які безпосередньо впливають із такої її природи». До цих прав належить право на життя й на відповідні життєві стандарти, моральні та культурні цінності; право вести релігійну діяльність, одружуватися й жити сімейним життям, а також користуватися різноманітними соціальними, політичними та економічними благами й можливостями [4, с. 50]. Політика і закон існують для того, щоб служити людям. Людина є наділена трансцендентною цінністю і не є підпорядкована якійсь іншій меті. Всі люди рівні між собою і перед законом. Гідність людини дає право вимагати державного захисту перед тими, хто би зводив особу до ролі знаряддя

для досягнення своєї мети. Папа Пій XI в енцикліці «*Quadragesimo Anno*» («На сороковому році»), що опублікована у 1931 році, наголошував на тому, що «люди є духовними й трансцендентними, як рівно ж матеріальними істотами, і їх ніколи не можна повністю підпорядкувати функціональним бажанням чи потребам інших людей» [4, с. 152]. Тільки людина є адекватним моральним мірилом усіх форм соціальної організації та суспільних взаємовідносин. Папа Пій XI розвинув поняття «соціальної справедливості». Гідність людини є радше соціальною, аніж виключно приватною справою. Папа Пій XII (1939—1952) висунув концепцію соціального та правового порядку, стверджуючи, що повага до гідності людини тягне за собою право вести й розвивати корпоративне, інтелектуальне та моральне життя, а особливо право на релігійне формування та освіту; право визнавати Бога приватно і публічно та займатися релігійною харитативною працею; право одружуватися й досягати мети подружнього життя; право на працю як необхідний засіб підтримання родинного життя; право на вільний вибір життєвого стану; право на існування; право на добре ім'я; право на власну культуру та національний характер; право на власний розвиток; право вимагати дотримання міжнародних угод та інші [4, с. 161—162].

Енцикліка Папи Івана XXIII «*Pacem in Terris*» («Мир на землі»), опублікована у 1963 році, присвячена питанням підтвердження прав на життя, на їжу, одяг, житло, відпочинок та медичне обслуговування, право на культуру та освіту, право на свободу висловлення, спілкування та вільне сповідання релігії, право на працю, на приватну власність і на юридичний захист усіх до одного прав людини [4, с. 141]. Папа Іван XXIII ствердив, що «кожна людська істота має право вшановувати Бога відповідно до голосу широго сумління і право сповідувати власну релігію як приватно, так і прилюдно» [4, с. 107]. На його думку людська гідність є конкретною нормативною цінністю, а повага до гідності та цінності особи є підґрунтям усіх прав людини. Саме тому, що людина є особою (наділена розумом і свободою волі), вона має права та обов'язки, які безпосередньо випливають з її природи, які не можна нікому й нічому підпорядковувати [4, с. 166]. Папська енцикліка наголошує на права, що стосуються: життя й відповідного рівня життя; моральних і культурних цінностей; релігійної діяльності; родинного життя; економіки, політики, свободи пересування й місця проживання. Християни мають право на християнське виховання (Декрет II Ватиканського Собору). II Ватиканський Собор у 1965 році видав Декларацію про релігійну свободу («*Dignitatis Humanae Personae*» — «Гідності людської»), в якій йдеться про право на релігійну свободу. Головним принципом цієї Декларації є гідність відповідальної особи в суспільстві.

Християнство пропонує своїм послідовникам свободу: «і спізнаєте правду, і правда вас визволить» (Ів. 8. 32). Папа Іван Павло II опублікував 4 енцикліки присвячені релігійним правам людини. Перша енцикліка «*Redemptor hominis*» («Відкупитель людини»), опублікована у 1979 році, присвячена питанням: Ісус Христос — центр

Космосу та історії людства, еталон людини; місія Церкви і призначення людини. В ній Папа засудив порушення прав людини і охарактеризував Церкву як захисницю свободи гідності людської особи. Наступні енцикліки: «*Laborem Exercens*» («Виконуючий працю», 1981), «*Sollicitudo rei socialis*» («Турбота про соціальні справи», 1987), «*Centesimus annus*» («Сотий рік», 1991) — стосуються проблеми людської праці, розвитку народів та соціальних питань [2, с. 204].

Найперше ознайомимося з головними юридичними поняттями, які вживаються в правничих питаннях. Основним є поняття закону. Закон із грецької мови — νόμος (номос), а в латинській мові — *lex*. Закон — раціональне скерування людини до добра тим, що має владу і контроль над спільнотою. *Dura lex, sed lex* (із латинської мови — суворий закон, та все ж закон). У християнській етиці Тим є Господь Бог. Закон, що накладає на людей обов'язки, може бути наказуючим і забороняючим. Закон може бути природний і позитивний. Закон також буває безумовний і умовний. Безумовний закон зобов'язує завжди, наприклад, не давати злого прикладу. Умовний закон зобов'язує в деяких обставинах. Заповідь є частиною Закону, Божим повелінням і вказівкою. Уточнити закони життя може найкраще Творець життя. Закон — це розпорядок законної влади для загального добра належно проголошений. Тут слід враховувати такий елемент: законна влада, бо тільки вона може укладати закони й вимагати їх зберігання. Другим важливим в законності є загальне добро підданих, тобто для тих, для яких установлено закон. Розпорядок, який не має на увазі добра підданих, не є законом, а часто беззаконням.

Термін право походить з латинської мови (*juris*), а тому спеціалістів права називаємо юристами. Саме поняття права — це засіб до цілі. Ми отримали від Бога — Творця фундаментальне право усіх прав життя. За ним ідуть наступні права: право на харчування, право на одяг, помешкання, навчання, працю, на сім'ю. Право на винагороду за працю, право під певними умовами на благодать, чеснотливе життя і нарешті право праведника на небо — останню ціль і мету людини.

Право тісно пов'язане з обов'язком. Обов'язок — це уживання права. Наприклад, студент має право навчатися, але одночасно має нероздільний обов'язок відвідувати заняття та працювати з рекомендованою літературою.

Щоб гідно виконувати права і обов'язки, необхідно: добре знати зміст права (тому від влади вимагається його належного проголошення), а також виконувати свої обов'язки, які впливають з цих прав.

Кодекс зве мирян вірними. Щоб бути вірним і брати повну участь в Христовій Церкві, треба бути охрещеним у повній злуці із Вселенською Церквою, з'єднаним з Христом правдами віри, святими тайнами і церковним проводом (канон 1 і канон 2).

Розглянемо головні права мирянина. Найпершим правом, що є фундаментальним — це хрещення. Воно творить надприродне життя в душі, стан освячуючої Божої благодаті. Розрізняють наступні права:

1. Право брати участь в священничій, пророчій і царській службі Христа. Для цього слід, відповідно до покликання, сповняти місію, яку Бог доручив виконувати Церкві у світі.

2. Право на визнання віри і святих тайн (канон 9).

3. В Церкві між вірними існує повна рівність і право на співпрацю у побудові Тіла Христового (канон 11).

4. Усі вірні мають право власними починаннями за згодою церковної влади розвивати та підтримувати апостольську діяльність.

5. Науковці у священних науках мають повну законну свободу досліджувати та розсудливо висловлювати свої думки в речах, в яких вони є фахівцями, дотримуючись належної слухняності учительському урядові Церкви (канон 21).

6. Усі вірні мають право вибору стану життя: подружнього або посвяченого (канон 22).

7. Не дозволяється наносити шкоду набутій добрій славі людини та незаконно порушувати її право на захист свого особистого життя (канон 23).

8. Вірні мають відстоювати і захищати свої права на церковному суді, а також бути судженими за нормами права і підлягати канонічним карам, які є приписані законом (канон 24).

9. При дотриманні своїх прав вірним треба враховувати спільне добро Церкви, а також права інших. Заради цього церковна влада має право регулювати їх, щоб вірні користувалися належними їм правами (канон 26) [1, с. 46—47].

За цими правами неподільно йдуть обов'язки мирян, деякі з яких виразно зазначені канонами, а деякі випливають самі собою з самого контексту права.

1. Обов'язок визнавати свою віру, як про це пригадає Сам Христос, що хто Мене визнає перед людьми, того Я визнаю перед Моїм Отцем небесним (канон 8 і канон 10).

2. Обов'язок приймати святі тайни, а особливо повторні, такі як свята Сповідь та свята Причастя. Дехто з вірних легковажить цей священний обов'язок, що теж є з виразної волі Христа: Прийміть їжте та Пийте з неї всі (Євхаристія). Зрозумілим тут є обов'язкова участь в святій Літургії в неділі і свята, що випливає із заповідей церковних.

3. Коритися церковному проповіді й не робити щось самовільно, наприклад, читаючи еретичні чи сороміцькі книжки й переглядаючи антиморальні передачі (канон 8).

4. Не принижувати іншого віровизнання вірних (канон 11).

5. Миряни завжди повинні триматися єдності і якнайпильніше виконувати обов'язки щодо всієї Церкви, так і власної Церкви свого права, до якої належать (канон 12).

6. Вести святе життя і спричинюватися до росту Церкви і постійно збільшувати її святість (канон 13) та дбати, щоб Євангеліє дійшло до всіх людей усіх часів і усього

світу (канон 14).

7. Компетентним мирянам приписано каноном 15 виявляти пастирям свою думку в справах, які стосуються добра Церкви, і зберігаючи непорушність віри і звичаїв та пошану до пастирів, а також зважаючи на спільну користь і гідність осіб, ознайомлювати з нею інших вірних (канон 15 параграф 3).

8. Вірні мають обов'язок дотримуватися власної форми духовного життя, а не сліпо сприймати чужі західні чи східні форми (канон 17).

9. Належати до церковних товариств і бувати на їхніх зборах (канон 18).

10. Здійснювати добрі діла, підтримувати служителів матеріально і дбати про суспільну справедливість і пам'ятати про Господній наказ — надавати допомогу бідним з власних прибутків (канон 25) [1, с. 47—48].

Часто вірні не знають своїх прав та обов'язків, але повинні їх визнавати через учительський уряд Церкви. Право християнина — жити згідно зі своїм покликанням, звертатися до Бога як до люблячого Батька у всіх справах життя. Обов'язком християнина є Бога любити, Бога пізнавати і Богові служити через любов до інших людей, їх пізнаванням і їм служінням. Християни мають ряд обов'язків перед самими собою: старатись про спасіння власної душі; любити самого себе, щоб уміти любити інших; старатись про збереження життя, чистоти, земних дібр, доброї слави. Обов'язки християн перед ближніми включають: любити ближніх і ворогів; старатись про спасіння душ ближніх; зберігати правдолюбність, добру славу, життя, майно ближніх, а також спокій і мир у суспільстві.

Права людини тісно пов'язані з етикою, вони дають основу для ряду моральних обов'язків. Ще в XIII ст. Тома Аквінський запропонував ділення етичних законів. Вічний закон як закон буття Всесвіту, як участь людини в Божому бутті. Він написаний на скрижальях людського серця і існує в Божій думці. Природний закон як участь людини у вічному законі. Його дізнаємося за допомогою просвітленого розуму. Про природний закон нам говорить голос совісті — надприродний голос Божий в душі людини, яка приносить людині радість за скоєне добро і печаль за скоєне зло. Природний закон закликає людей робити добро і уникати зла, завжди говорити правду, дотримуватися обіцянок. Він має внутрішню незмінність (принципи закону не можна відокремити від голосу совісті), зовнішню незмінність (не дозволено його порушувати навіть частково, бо людина не може зрестись цілою або частини своєї природи).

Принципи природного закону розкриваються в подальших пропозиціях:

1. Людина як живу істоту повинен шанувати все, що отримав від Бога, а саме — берегти і підтримувати життя і здоров'я, не допускаючись самогубства.

2. Людина як розумну істоту повинен розвивати свій розум, постійно шукати правду, наповнюючи своє моральне життя релігійністю — постійним зв'язком і зустріччю з своїм Творцем.

3. Людина як активний учасник своєї природи покликаний створювати сім'ю, виховувати спадкоємців, розвивати суспільство.

4. Людина як соціальна істота винна підкорятимуться даній існуючій владі, яка покликана примножувати загальне добро, бо за словами апостола Павла, «всяка влада від Бога».

Природна пошана батьків, чужої власності. Самозбереження і збереження свого роду. Життя в злагоді з природою, а також з іншими людьми. Вживання волі і розуму, щоб шукати правду. Людський закон — це участь людини в природному законі. Він складається з положень світського права, записаних в Кодексах законів.

Об'явлений Божий закон як дороговказ до людського спасіння. Він поділяється на наступні закони. Первісний або патріархальний закон: «Не роби другому того, що тобі не мило» (закон прощення всякої кривди). Закон Старого Завіту — Десять Заповідей Божих — Декалог або Мойсеїв закон, який надав Господь Бог цілому людству через пророка Мойсея на горі Синай майже 3300 років тому на двох кам'яних таблицях (скрижалях). Новозавітний закон Христа або Євангельський закон любові: «Люби Господа Бога твого всім серцем твоїм, усією душею твоєю, всією думкою твоєю й усією силою твоєю», «Люби ближнього твого, як себе самого» (Мк. 12. 30—31).

Світське і церковне законодавство ґрунтується на універсальному законі Творця: чини добро — уникай зла. Якщо між ними є розходження, то, звичайно, тому, що світський закон неправильно інтерпретує природний і універсальні закони. У випадку такої незгідності з Божим універсальним законом, світський закон не зобов'язує в душі людей. В менш важливих справах його можна толерувати назовні, якщо потреба публічного порядку перевищує цю неважну справу. Однак, якщо якась неправильність світського закону в чомусь важливому порушує Божий Закон, тобто перевищує потребу публічного порядку, такій неправильності слід протиставлятися у всякий по-людському можливий спосіб, її толерувати не можна.

Порушення законів може мати різний характер: не виконання своїх зобов'язань, притримування закону по-своєму, торпедування його і явний опір закону. Не виконання своїх зобов'язань часто спостерігається в сімейному вихованні, коли батьки не уділяють належної уваги своїм дітям. Одним з порушень законів, що найчастіше зустрічаються, є порушення подружнього права. Подружнє право має декілька принципів:

1. За своєю природою шлюб — моногамний і нерозривний;

2. Добро дітей вимагає його нерозривності, бо діти мають право на законну не тільки матір, але і батька;

3. Навіть у нехристиян шлюб є публічним актом, а його порушення могло закінчуватися навіть стратою;

4. У християн не існує розлучення, бо правно укладений шлюб нерозривний аж до смерті одного з партнерів шлюбу. Навіть коли подруги проживають окремо,

то Церква дає їм так звану «сепарацію», а не розводить їх, бо це природний закон, бо як сказав Ісус Христос: «що Бог з'єднав, людина хай не роз'єднує»;

5. Шлюб у традиційних християн є святим Таїнством, тобто видимий знак невидимої Божої благодаті, яку отримують молоді під час вінчання. Ця благодать допомагає жити разом і нести спільно весь тягар подружніх зобов'язань, особливо виховання дітей;

6. Люди без церковного вінчання живуть в світському контракті, що є тільки цивільним актом і, на жаль, вони не можуть приступати до святих Таїнств (сповіді, Євхаристії).

Наслідки порушення подружнього права позначаються не тільки на колишніх чоловіках і дружинах, але головним чином на дітях і всьому співтоваристві, бо гріх не є тільки приватною справою. Хоча сьогоднішні кодекси мають спроби порівняти шлюби укладені правно і за контрактом, але все-таки жоден світський закон не може протиставлятися природному закону.

Святе Писання в першій книзі Буття звертає увагу на закони, які стоять на варті життя і здоров'я людини (Бут. 4. 15; Бут. 4. 26; Бут. 5. 24). Життя є основою всього добра, а тому Бог зберігає його і свідчить «Не убий» (Вих. 20. 13), бо вбивати не можна без потреби також тварин і знищувати рослинний світ. У наш час дуже розповсюдився гріх вбивства ненароджених дітей — аборти. Він щорічно приносить смерть мільйонам дітей. Ліберальні держави навіть легалізують це жорстоке вбивство. Цей гріх волає до неба про покарання. Доросла людина може сама обороняти своє життя, а у разі абортів невинне життя не може захистити своє право на життя.

Іншим порушенням закону є евтаназія, так звана «легка смерть», коли хворий або лікарі прискорюють кончину людини. Вона буває пасивною або активною. Ніхто сам собі не дав життя, а єдиним Дателем життя є Господь Бог, тому тільки Він єдиний може його перервати. Самогубство також не є допустимим. Законна ж влада має право перервати життя людям, які є загрозою людству, хоча сьогодні в більшості країн відмовляються від страти.

Величезним порушенням права на життя в Україні були три голодомори: 1921—1923, 1932—1933, 1946—1947 років. Знищення культури, мови українського народу, також як і інших народів, теж великий наслідок практики порушення законів в колишньому Радянському Союзі.

Таким чином, жоден закон не є законом, коли він не базується на вічному, природному Божому законі. Порушення Божого закону (оскільки Бог — це Любов) може мати трагічні і необоротні наслідки для людства. Всі інші закони, які не поважають Божого закону в загальній суті не є законами. Вони не передбачають загального добра і порушують порядок встановлений Творцем для своїх створінь — людей, Божих дітей. Закони і розпорядження, які випливають з нечесних намірів людей, не можуть у жодному випадку принести добро ні особі, ні суспільству.

Література

1. Зінько о. Василь, ЧСВВ, Андрушко В. Т., Огірко О. В. Права та обов'язки мирян у канонічному праві східних Церков // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Формування інтелектуально розвинутої і морально зрілої особистості у процесі викладання гуманітарних дисциплін», Львів, 2004. — С. 45—48.
2. Огірко О. Релігійні права людини // Матеріали III Міжнарод. конф. «Право і суспільство: актуальні проблеми взаємодії», Вінниця, ВФ МАУП, 2002. — С. 201—207.
3. Огірко О. В. Християнська етика. Навчальний посібник. — Львів, ЛІ МАУП, 2003.
4. Релігійна свобода і права людини: Богословські аспекти. У 2 т. Т. 1. — Львів: Свічадо, 2000.